

**'De War' en de lokale economie van Amersfoort: een visie vanuit de
'urban studies'**

Aart van Bochove

December 2016

Leeswijzer

Deze notitie is bestemd voor politici, ambtenaren en ondernemers in Amersfoort. Mensen die aan veel informatie gewend zijn. De notitie is niet lang, maar heeft een grote informatiedichtheid. Volledige lezing zal 40 minuten vergen. Voor wie die tijd niet heeft en toch kennis wil nemen van de kern van het verhaal, zou een alternatieve route kunnen zijn:

- Voorwoord en verantwoording
- Beginparagraaf 'vraagstelling'
- Slotparagraaf 'vooruitzicht'

...en de rest doorbladeren. Geschatte leestijd 15 minuten.

Inhoud

Voorwoord en verantwoording	4
1. Vraagstelling: De War en kennisstad Amersfoort	6
2. De transformatie van Amersfoort	7
3. De 'civic economy'	8
4. Triple helix netwerken	9
5. Roltrapstad en 'social return'	11
6. Building communities	12
7. Hoge dichtheid aan starters en micro-ondernemingen	13
8. Handmade urbanism	14
9. Het vooruitzicht	16
Literatuur	18
Bijlage: netwerken van De War	19

Voorwoord en verantwoording

Zo op het oog heeft De War veel weg van een buurtmaatschappij op 'low budget' basis: een half-ideële onderneming vol goede bedoelingen en vol menselijke inzet en met veel betekenis voor sociale cohesie en participatie, maar in de marge van een stedelijke economie. Er is op zich niets mis met een dergelijke buurtmaatschappij. Maar toch is dat slechts de eerste waarneming. De War heeft aan Blaauwberg gevraagd om een 'vertaling' te maken van wat er in De War gebeurt naar het politiek-economische discours zoals dat in middelgrote stad als Amersfoort gevoerd wordt, of gevoerd moet worden.

In de korte beschikbare tijd hebben we gekozen voor de volgende aanpak. We hebben in drie uitgebreide sessies met een selectie van betrokkenen uit De War een checklist doorgenomen met sleutelbegrippen uit de 'urban studies'. De 'urban studies' vormen het vakgebied van de stadssociologie en de stadseconomie. Ze vormen het academische voorportaal voor de praktische stedenbouw en het lokaal economisch beleid. We hebben ons daarbij beperkt tot een aantal begrippen die de bloei van middelgrote steden met een hoogopgeleide bevolking verklaren. U vindt de sleutelbegrippen terug in de paragraafstructuur van deze notitie.

Er kwam in de gesprekken heel veel terug, veel meer dan in het bestek van dit verhaal te verwerken valt. Deze notitie biedt geen compleet beeld. Het gaat hier alleen om een duiding van wat er in De War gebeurt in termen van economische structuurversterking, niet meer, niet minder.

Deze notitie was al bijna klaar toen ik de 'Structuurvisie Amersfoort 2030' onder ogen kreeg. De structuurvisie kreeg in 2013 de ondertitel 'Een nieuwe ruimtelijke sturingsfilosofie voor onze stad' mee. Het blijkt dat de structuurvisie en de nu voor u liggende notitie de nodige verwantschap vertonen. U zult in beide documenten verhalen over kenniseconomie en uitnodigingsplanologie aantreffen. De structuurvisie bevat een foto van De War. Die foto staat in de paragraaf over beleidsparticipatie. Hij had evengoed of misschien zelfs beter in de paragraaf over structuurversterking kunnen staan.

Deze notitie heeft de status van een onafhankelijke reflectie op De War vanuit de 'urban studies'. In en bijlage noem ik enkele inspiratiebronnen die de bril bepalen waarmee we naar De War hebben gekeken.

We 'compenseren' de onvolledigheid van het activiteitenoverzicht in deze notitie door aan het einde enkele infographics op te nemen over het netwerk van De War. De infographics zijn door De War zelf opgesteld.

Tenslotte een meer persoonlijke noot over de ideële inslag van De War.

Het is een open deur: ondernemen is een zaak van passie en ondernemers zijn gepassioneerde mensen. Er bestaat een heel universum van drijfveren en motieven. Sommige ondernemers houden hun motieven voor zichzelf, anderen maken ze expliciet en gaan er discussie met anderen over aan. De ondernemers in De War horen bij de laatste categorie. Er zullen in Amersfoort stellig verschillen in waardering bestaan voor die motieven. Zelf heb ik het ideële motief in De War tijdens de drie bijeenkomsten vooral gepercipieerd als een permanent proces van intervisie. Voor de specifieke gespreksvorm van intervisie gelden enkele grondregels. Zoals:

- Iedereen is vrij om een behoefte, probleem of vraag op tafel te leggen.
- Het weerspreken van de vraag of het uitspreken van contra-argumenten is buiten de orde. Het probleem wordt opgepakt door vragen te stellen. Die vragen zijn gericht op verheldering en verrijking van de context en komen voort uit beredeneerde nieuwsgierigheid.

- Het gesprek is gericht niet op het afsluiten van posities, maar op stapeling en verrijking van posities.

Zo gezien hebben de ondernemers en gebruikers van De War, hoe verschillend ze ook zijn, zich een interessante professionele methodiek eigen gemaakt. Maar nogmaals: je hoeft je niet te verdiepen in de drijfveren van De War om oog te hebben voor de bijdrage van De War aan de economie van Amersfoort.

Aart van Bochove
Directeur beleidsadviesbureau Blaauwberg
(www.blaauwberg.nl)

Leiden, december 2016

1. Vraagstelling: De War en kennisstad Amersfoort

Sinds 2001 is de Gemeente Amersfoort eigenaar van het complex van de voormalige kleurstoffenfabrikant Warner Jenkinson, gelegen aan de Eem, in het stadsdeel De Isselt, twee steenworpen van de Amersfoortse binnenstad. Het terrein is 0.7 hectare groot en is voor een derde deel bebouwd. De bebouwing is een verzameling van industriële stijlen, met op onderdelen een monumentale waarde. Omstreeks de helft van het complex wordt verhuurd aan en gebruikt door een aantal kunstenaars, onderzoekers en micro-ondernemers. De ruimtes hebben een functie als atelier, technisch laboratorium, werk- en ontmoetingsplekken en theater. Het complex is bekend geworden onder de 'handelsnaam' De War. De War heeft een kostendekkende en subsidievrije exploitatie. Het geldt dat in De War omgaat, is afkomstig uit betaalde opdrachten, verhuur en uit regelmatig weerkerende acties voor 'crowdfunding'. Het zijn voor een groot deel gewone, inkomensvormende activiteiten. De financiële vooruitzichten zijn voldoende solide voor een geleidelijke renovatie van het complex, gevolgd door een hogere gebruiksintensiteit.

In 2016 is de gemeente een verkoopproces gestart. Daarbij zijn verschillende biedingen verkregen. Het winnende bod bedraagt omstreeks 820.000 euro en is afkomstig van een ontwikkelaar, die heeft aangekondigd het casco van het complex te handhaven en daarbinnen nieuwbouw te plegen met een gemengde functie, wonen en werken. Ook De War heeft een bod op tafel gelegd. Dat bod is conform de taxatiewaarde en bedraagt 560.000 euro. In het plan achter dit bod wordt uitgegaan van behoud en opknappen van het complex, met een flinke stijging van het aantal gebruikers en een intensivering van vooral de functie als werk- en ontmoetingsplaats.

In het nu voor u liggende document komt de vraag aan de orde wat de betekenis is van het verschil tussen de biedingen. Stel dat de Gemeente Amersfoort alsnog afziet van opbrengstmaximalisatie en kiest voor voortgezet gebruik van het complex door De War – hetzij door verkoop, hetzij door een erfpacht- en huurovereenkomst – wat krijgt ze daar dan voor terug in termen van economie, arbeidsplaatsen, 'reuring', cultuur en stedelijkheid? We gaan die vraag in dit document benaderen vanuit de 'urban studies'.

Er is in de internationale stadsstudies veel belangstelling voor 'derelict industrial areas'. De oudste voorbeelden zijn afkomstig uit Amerikaanse en Engelse steden. De verlaten en kapotte havenfronten in Baltimore (Verenigde Staten) en Liverpool (Engeland) zijn befaamde voorbeelden van een stedelijke renaissance: ze zijn een tweede leven begonnen als 'incubator' van innovatie, centrum voor leisure, cultuur en ondernemerschap. En die renaissance is begonnen met 'low budget' gebruik van oud industrieel erfgoed door pioniers. Bekend is de anekdote over een leegstaande fabriekshal in Engeland. De beheerder deed bij de heropening niets anders dan met stoepkrijt lijnen over de vloer trekken, waarbinnen de pionierende kunstenaars, ontwerpers en ambachtsmensen hun gang konden gaan.

Ook Nederland heeft talloze voorbeelden. Soms zijn ze groot, zoals de NDSM-werf in Amsterdam of De Strijp (het voormalige Philipscomplex) in het centrum van Eindhoven; soms zijn ze klein, zoals de Haagwegeschool in Leiden. Ze hebben allemaal hun eigen geschiedenis, identiteit en beheersvorm. De War zit qua schaal in de middenmoot. De identiteit van De War wordt mede bepaald door een aantal ideële concepten, zoals waardbepaling-achteraf van economische activiteiten. Maar allemaal spelen ze een rol in de economische innovatie van de stad. Talloze industriesteden in de westerse wereld stonden er in de jaren tachtig van de twintigste eeuw uitgesproken slecht voor. Inwoners en ondernemers keerden de steden de rug toe. Maar ze zijn in minder dan een generatie op een spectaculaire manier teruggekomen. Jonge mensen en ondernemende talenten trekken naar de steden, maken daar hun vormende jaren door en trekken innovatieve bedrijven aan, die op hun beurt

weer relaties aangaan met scholen en kennisinstellingen. De kennissteden hebben de race naar de 'nieuwe economie' gewonnen van de voorsteden en het platteland. De incubators die zijn gegroeid vanuit de oude industriële infrastructuur, hebben in de metamorfose van de stad een essentiële rol gespeeld.

De War hoort bij de transformatie van Amersfoort van een klassieke landstad naar een moderne kennisstad. Zo bezien is het nalaten van opbrengstmaximalisatie in het biedingenproces een beperkte investering: voor 260.000 euro houdt Amersfoort een goed functionerende, breed gedragen en economisch zelfstandige incubator in huis. De investering zou zelfs tot nul kunnen worden teruggebracht door de grond waar De War op staat in erfpacht te houden: de waarde blijft daarmee in de boeken van de gemeente staan.

2. De transformatie van Amersfoort

Het gaat goed met Amersfoort. Het aantal inwoners steeg van 133.000 in 2005 naar 152.500 in 2015. Het aandeel van de hoogopgeleiden – de mensen met een diploma van hbo of wo – in de beroepsbevolking, steeg in diezelfde periode van 38% naar 45%. De Atlas voor Gemeenten draagt jaarlijks ranglijsten aan over de prestaties van de vijftig grootste gemeenten in het land. Die atlas bevat stevast goed nieuws voor Amersfoort: lage werkloosheid, weinig armoede, kleine bijstandspopulatie. Amersfoort heeft geprofiteerd van het 'centrifuge effect' van de Randstad: de Randstad heeft te lijden onder congestie en hoge vastgoedprijzen. Inwoners en bedrijven zoeken de goedkopere en rustige rand van de wastrommel op en komen in Amersfoort, Alkmaar en Den Bosch uit. Woon- en werkklimaat zijn er aanzienlijk meer ontspannen, terwijl de centra van Amsterdam en Utrecht nog steeds bereikbaar zijn. Sinds de crisis van 2009 heeft dit effect stilgelegen, maar er zijn signalen dat de centrifuge alweer draait. Intussen is met de vestiging van de Hogeschool Utrecht ook het hoger onderwijs nadrukkelijk de stad ingekomen. Amersfoort wordt kennisstad.

De leiding in het peloton van steden van Nederland wordt uitgemaakt door Amsterdam, Utrecht, Nijmegen, Leiden, Groningen en Eindhoven. Dat zijn steden met een jonge bevolking: in deze tijd van vergrijzing een krachtige succesfactor. Het zijn steden met grote kennisinstellingen en met bedrijvigheid die op die kennis afkomt: grote kennisintensiteit, veel innovatie, internationaal georiënteerd. Om deze kopploeg heen bevinden 'second tier cities', in het jargon van de 'urban studies': steden in de tweede ring. Dat zijn de steden die voldoende dichtbij liggen om een deel van de dynamiek van een kenniseconomie naar zich toe te trekken. Hoe succesvol ze zijn, hangt voor een groot deel af van hun eigen beleid.

De groep 18-30-jarigen trekt naar een stad niet alleen om te studeren. Er hoort vorming bij, wereldoriëntatie, uitproberen. Kennissteden zijn 'people processing cities'. Ze hebben ruimte nodig voor start-ups en student-ondernemingen en voor culturele expressie. Er zijn spannende vraagstellingen nodig voor onderzoek en laboratoria die spannende vragen oproepen. Een deel van de 18-30-jarigen vertrekt na de vormende jaren weer en gaat 'settelen' in rustige bestemmingswijken; een ander deel blijft in de stad en blijft pionieren. In sommige kennissteden kruipt het aantal zzpers naar 20 tot 25% van de beroepsbevolking. Ze hebben werk- en ontmoetingsplekken nodig, daghoreca en plaatsen waar ze worden geprikkeld om nieuwe samenwerkingsverbanden te beproeven. De 'first tier cities' worden hier en daar te vol en te duur voor dit soort activiteiten. Haarlem en Zaanstad profiteren van het succes van Amsterdam, zoals Amersfoort kan profiteren van het succes van Utrecht. Maar dat gebeurt niet vanzelf. Amersfoort moet een verwelkomingsagenda voeren voor die nieuwe kenniswerkers: studentenhuisvesting, atelierruimtes, woonwerkcombinaties, een stimulerend start-up beleid en koesteren van incubators.

Tien of vijftien jaar geleden was Amersfoort nog een uit de kluiten gewassen provinciestad. In de opbouw van de stad van toen – historisch centrum, groene woonwijken, bedrijventerreinen – zou een plek als De War een vreemde eend in de bijt zijn. In het Amersfoort van nu – een kennisstad in de tweede ring in opkomst – is De War een kernactiviteit.

We gaan dit beeld van Amersfoort en van de bijdrage van De War verder inkleuren – nog steeds met begrippen vanuit de ‘urban studies’.

3. De ‘civic economy’

‘Civic economy’ gaat over burgers die een economische actor worden, niet door te consumeren, maar door te produceren en te ondernemen. Ze doen dat vaak als bijbaan, naast een andere inkomstenbron (loondienst, inkomen partner). Maar omdat het in sommige landen een massaal verschijnsel begint te worden, is het een economische kracht om rekening mee te houden. Voor een deel is het een vrouwenzaak. In sommige steden wemelt het van de coachingspraktijken, massage- of andere wellness bedrijven, huiskamer-restaurants en andere micro-bedrijven in de sfeer van persoonlijke dienstverlening. Door hun grote aantal beginnen ze nu ook ruimtelijk consequenties te krijgen (verzamelgebouwen, wellness-boulevards).

Een ander voorbeeld is de decentrale energieopwekking. Burgerondernemers richten coöperaties in om per buurt of per wijk energie op te wekken (vaak zonnestroom). De beweging staat op het punt om uit de sfeer van pilots en experimenten te komen. Ook ouders die zelf kinderdagverblijven runnen, wijktuinen voor lokale groenteproductie en allerlei nieuwe hospitality vormen (tot en met het verhuren van je wc aan voorbijgangers) zijn voorbeelden. De stroom voorbeelden komt op dit moment vooral uit Scandinavië en Engeland. Wanneer er in Nederland een echte ‘lift-off’ plaats vindt, is er in steden een nieuwe bron van waardeschepping en een nieuwe economische organisatievorm bij gekomen.

De ‘civic entrepreneur’ gedijt goed in het internettijdperk. De digitale generatie heeft een andere kijk op eigendom en waardecreatie ontwikkeld, een van openheid, interactie en collectiviteit. Waardecreatie gebaseerd op sociaal en interactief ondernemerschap is een belangrijk doel in de nieuwe economie. Bovendien heeft internet de ‘vindbaarheid’ van al die kleinschalige initiatieven mogelijk gemaakt. Al die eigen initiatieven in de hospitality kunnen niet zonder apps en websites bestaan. Ook bijna verdwenen vormen van zelforganisatie als de coöperatie staan weer in de belangstelling. Als we het negatief willen duiden, kunnen we er een vorm van ‘cocooning’ in zien: burgers zoeken bescherming bij elkaar nu de overheid de pretenties van de verzorgingsstaat niet meer kan waarmaken. Maar zo’n duiding ontkent het feit dat er daadwerkelijk sprake is van economisch handelen. En daarnaast gaat de ‘civic economy’ een humuslaag vormen waaruit nieuwe en zo je wilt ‘echte’ bedrijven gaan ontstaan.

De economische crisis heeft de ontwikkeling van de ‘civic economy’ versterkt. Jongeren worden verdreven uit de arbeidsmarkt, maar beschikken wel over een goede opleiding en creativiteit. Als kenniswerker blijven zij in het bezit van hun productiemiddel: een computer met internet en hun sociale netwerken. Michel Bauwens beschrijft in zijn in oktober 2013 verschenen boek “De wereld redden” hoe jongeren kennis gebruiken en samenwerken in de vorm van peer-to-peer netwerken. Hij voorspelt een ware revolutie van de jonge (werkloze) kenniswerkers. De kunst is deze potentials te ontdekken en te ondersteunen in hun ontwikkeling als burgerondernemer.

‘Crowd sourcing’ is een verschijningsvorm van de ‘civic economy’. Daarin maken initiatiefnemers gebruik van een grote groep niet vooraf gespecificeerde individuen (professionals, vrijwilligers,

geïnteresseerden) voor [consultancy](#), [innovatie](#), beleidsvorming en onderzoek. Met andere woorden, de wijsheid van de menigte wordt ingezet.

Het woord 'civic economy' is niet goed vertaalbaar. Het is in elk geval geen 'burgereconomie'. 'Economie van het burgerschap' zou in de buurt komen: het gaat om de verbinding van de identiteit van kiezer, inwoner of opiniedrager met die van economische actor en waardeschepper.

De War is een kristallisatiepunt voor de 'civic economy' in Amersfoort. We noemen drie voorbeelden: een voorbeeld over de wijze van opdrachtbehandeling, een voorbeeld over de open source benadering en een voorbeeld over het scheppen van een lokale productieketen.

- Technisch georiënteerde vragen komen binnen bij 'de co-op'. Dat is een groep van technici, designers, ict-ers en kunstenaars met een zzp- of vof-achtergrond. Zij factureren normale uurlonen aan de opdrachtgevers. Een deel van de facturen wordt echter afgeroomd en gebruikt om andere projecten te 'kickstarten'. Verworven kapitaal wordt daardoor dubbel ingezet: aan de ene kant voor het uitvoeren van een opdracht, aan de andere kant om weer nieuw onderzoek van startgeld te voorzien.
- Een Nederlandse uitvinder maakt met een mobiele fabriek in Haïti mallen, waarmee het bouwpuin uit aardbevings- en orkaangebied tot bouwblokken kan worden verwerkt. Met die bouwblokken kan in een dag een klein aardbevingsbestendig huisje worden gebouwd. De Technische Universiteit Delft is betrokken bij de kennisontwikkeling. De War is betrokken bij het vinden van een vocabulaire met betrekking tot open kennisdeling. De fabriek moet een 'Creative Commons' licentie krijgen. Dat is een licentie die tot bij de rechter moet verzekeren dat de 'open source' benadering intact blijft en de bron niet gesloten kan worden. Zo blijft de kennis voor iedereen toegankelijk, ook voor niet-kapitaalkrachtige partijen in ontwikkelingslanden.
- Amersfoort kent een Voedselcollectief, waaraan 200 mensen deelnemen. Zij kopen gezamenlijk biologisch voedsel in van boeren in de omgeving. Iedereen heeft een taak, De War is distributieplek. Omdat het een geheel particulier initiatief is, kunnen ook 'omschakelboeren' meedoen. Voor de reguliere markt mag voedsel pas 'biologisch' worden genoemd wanneer de productiegrond tenminste vijf jaar niet meer voor de 'klassieke' landbouw gebruikt is (zodat de grond helemaal schoon is). Door het verdwijnen van de tussenhandel hebben de boeren uit de regio een hogere marge en de consumenten een lagere prijs. Er is een lokale productieketen ontstaan met op dit moment dus 200 deelnemers.

4. Triple helix netwerken

In 2006 verscheen de rijksnota 'Pieken in de Delta'. Die nota is sindsdien de grondslag voor het innovatiebeleid in Nederland. Heel kort gezegd komt het er op neer: probeer niet achterstanden van regio's en sectoren te repareren, maar zet in op versterking van de kansrijke bedrijven en initiatieven. Kansrijke speerpunten moeten de rest meetrokken. En kansrijk staat vrijwel gelijk aan: kennisintensief. Er moet een speelveld komen van drie of vier partijen, de zogenaamde 'vier o's': de overheid (voor het scheppen van de randvoorwaarden), het onderwijs (voor het opleiden van studenten en het verspreiden van kennis) en de ondernemingen (voor het omzetten van kennis en onderzoek in verhandelbare producten en diensten). Soms worden de onderzoeksinstituten (voor try outs en innovatie) als aparte partij genoemd.

Voor het speelveld van onderling verweven belangen is het begrip 'triple helix samenwerking' in zwang geraakt. De triple helix is het symbool van een dna-streng. Het technisch idioom uit een van de sleutel technologieën – de moleculaire biologie – is dus overgestoken naar de wereld.

Zoals triple helix samenwerking in 2006 bedoeld was, was het vooral een 'speelveld': de drie partijen moesten onderling een open agenda hebben en talenten en kansrijke proposities signaleren en een podium bieden. Het was een marktplein voor ideeën, voor ambitieuze jongeren en voor nieuwsgierige bedrijven. Maar in de Nederlandse vergadercultuur is het speelveld op veel plaatsen 'uitgehard' tot een overlegmodel. In een regionale triple helix organisatie draait het vaak om een gestructureerd overleg tussen wethouders en andere bestuurders van overheidszijde, de Colleges van Bestuur van universiteiten, hogescholen en ROC's en de voorzitters van grote ondernemersorganisaties. Soms zijn daar 'captains of industry' aan toegevoegd. De agenda van dat beraad is niet meer strikt innovatief, maar kan over van alles gaan, van ruimtelijke ordening tot winkelbestand en openbaar vervoer. Onder het bestuurlijk beraad hangen ambtelijke werkgroepen. Kleine, innovatieve ondernemers of getalenteerde studenten en onderzoekers zijn vaak alleen nog aan de rand van het overlegstelsel in beeld. De samenwerkingsverbanden heten vaak 'Economic Board', zo ook in Utrecht.

Met deze vorm van samenwerken en overleggen is niets mis. Alleen wordt de afstand tot de echte innovatie wel erg groot. Zonder concrete en spannende projecten dreigt de ziel op den duur uit de samenwerking weg te lopen. Op dit punt zijn juist de wat dwarse en onorthodoxe spelers als De War van levensbelang: zij onttrekken zich aan de zwaarte van bestuurlijke processen en aan de lange lijnen van de grote kennisinstellingen en kunnen op een lichtvoetige manier zaken op gang brengen.

Een paar voorbeelden van praktische innovaties in De war vanuit een triple helix omgeving:

- Het ontwikkelen van een 3D betonprinter samen met bouwbedrijf Heijligers, Betoncentrale Van der Kamp, Polynorm en ROC Midden Nederland, gefinancierd door het Toekomstfonds van de Gemeente Amersfoort. Beton is een vervuילend product, daarom wordt gezocht naar manieren om ander materiaal, bijvoorbeeld wol, te gebruiken voor een honingraat structuur. Dat laat zich gemakkelijker printen. Er kunnen andere constructies mee worden gemaakt en de printer maakt bekistingen overbodig. Het idee is in De War geboren en er zijn partners in de stad bij gezocht. Fablab levert de projectleider, ROC Midden-Nederland de ruimte en de faciliteiten. Van der Kamp heeft een nieuwe mix bedacht die uit een spuitkop komt en toch op tijd uithardt. Het project heeft nog niet het stadium bereikt van integratie in de bouwopleidingen in het mbo, maar daar is wel zicht op.
- Het 'kroosproject': het kweken, oogsten en verwerken van aquatische biomassa. Er is nu nog een flink waterareaal dat onderbenut blijft. Aquatische biomassa zou landbouwers een nieuw verdienmodel geven. Kroos heeft een hoge eiwitwaarde en groeit snel, het zou soja import kunnen vervangen en is bruikbaar voor veevoeder, mogelijk voor menselijke consumptie en voor afgeleide producten, van lijmstoffen tot gietvloeren. Het project is belegd bij een commerciële start-up, ABC Kroos, en wordt gedragen door een machinebouwer, de universiteiten van Utrecht en Wageningen en de agrarische hogeschool van Hall Larenstein. De Provincie Overijssel en het Waterschap Rijn en IJssel financieren. Van Hall Larenstein is uit op het integreren van de verworven kennis in de curricula. De rol van De War is die van joker: een vliegende keep om moeilijke dingen op te lossen. Er bleek veel vraat bij eerste teelt. Hoe kun je dat ondervangen? Daarna bleek: het wilde niet snel groeien. Daarom zijn proefopstellingen gebouwd om alternatieven te vinden. Er is in dit soort projecten een partij nodig die wendbaar is en snel iets kan uitproberen. Er werd iets gezocht wat niet perfect is, maar flexibel en goedkoop.
- 'Meet je stad': een 'citizen science project' over klimaatverandering op straatniveau. De Gemeente Amersfoort en het waterschap Vellei en Veluwe hebben behoefte aan meer meetgegevens over kwetsbare plekken in de stad. De vraag is neergelegd bij De War / Universiteit Amersfoort. Er zijn 50 mensen uit stad betrokken die sensorkastjes bouwen, een meetnet uitrollen en verhalen en observaties optekenen. Het levert de overheid gegevens op en draagt hij aan kennisdiffusie in de bevolking. De War geeft regelmatig lezingen aan buitenlandse universiteiten en aan het Joint Research Center (de 'WRR' van de EU).

De War kan dit soort vragen oppakken met een netwerk van deskundigen, die samen een generalistische kennisbank vormen. De meeste deskundigen zijn ooit in het Fablab begonnen en zijn vertrouwd met de werkwijze. “Ik heb een idee, zoek een plek voor ‘rapid prototyping’ en heb gehoord van De War”, zo begint het vaak. Ook aan de publiekskant is er de nodige naamsbekendheid. Het was niet moeilijk om de deelnemers aan het ‘citizen science’ project te mobiliseren. Ze kregen allemaal een basiscursus wetenschappelijk onderzoek, daar kwamen weer nieuwe mensen op af.

5. Roltrapstad en ‘social return’

Een belangrijk begrip uit de ‘urban studies’ is de ‘escalator city’ of ‘roltrapstad’. Het motief is eenvoudig: je komt naar de stad toe om vooruit te komen in het leven en je gebruikt de stad als een emancipatiemachine. In de stad zijn meer baanwisselingen, betere loopbaankansen en meer inhoudelijke uitdagingen dan in de stabiele woonmilieus in suburbane gebieden. Er is ook meer anonimiteit en meer gelegenheid om te ontsnappen aan sociale controle.

Dat zijn redenen voor jonge mensen om naar de stad te gaan, maar het zijn ook redenen voor kwetsbare mensen om de stad op te zoeken. Een bijzondere gedaante van de roltrap is de ‘social return’. Bedrijven profiteren van de dynamiek en de talenten die zij in de stad tegenkomen. In ruil daarvoor, worden zij geacht verantwoordelijkheid te nemen voor een meer problematische kant van het stadsleven. ‘Social return’ is de gedachte dat bedrijven werk scheppen voor arbeidsgehandicapten, stageplaatsen aanbieden voor moeilijk lerende jongeren of op een andere manier bijdragen aan de sociale opgave van de stad. Door de decentralisaties in het sociaal domein drukt die opgave zwaar op het gemeentebestuur. Er zal in een hoogproductieve economie als de Nederlandse altijd een groep zijn die het niet op eigen kracht kan redden. Op dit moment is er een aanwas gaande van jongeren met complexe problematiek, medisch of sociaal. Die jongeren kunnen niet meer in de sociale werkvoorziening geplaatst worden. Ze moeten een beschutte plek vinden in de reguliere economie. Dat is de filosofie achter de decentralisatie: arbeidsgehandicapten en andere kwetsbare mensen zijn het meest gebaat met veel contacten met de reguliere arbeidsmarkt. Het gemeentebestuur heeft goede relaties met de bedrijven nodig om de verantwoordelijkheid voor deze groep te kunnen delen. Het mooiste is natuurlijk wanneer de bedrijven deze verantwoordelijkheid uit zichzelf oppakken, omdat ze de stad willen dragen. Maar in het uiterste geval kan de gemeente die verantwoordelijkheid afdwingen, bijvoorbeeld door ‘social return’ te eisen als contraprestatie bij een contract.

‘Social return’ past goed in de mix van activiteiten in De War. De kunst is om aan deelnemers van ‘social return’ projecten een verrijkende context te bieden, zonder dat de problematische kant van een project de sfeer in De War gaat overheersen.

Er wordt samengewerkt met Kwintes. Kwintes runt in De War een proeftuin voor jongeren met afstand tot de arbeidsmarkt. Het zijn cliënten van de grote instanties: gemeente en UWV. Kern van het project is dagbesteding voor ex-daklozen en mensen met een multi-problematiek. Ze hebben een loods op het terrein in gebruik als klusplek. Het idee was om zelf een woonruimte te bouwen, maar door onzekerheid over het voortbestaan van de War is dat plan uitgesteld. Het gaat om een groep van 15 tot 20 personen, waarvan er steeds een vijftal aanwezig is. De jongeren krijgen meer prikkels dan in dergelijke projecten elders gebruikelijk is. Ze leren bijvoorbeeld hoe een lasersnijder werkt, dat is een flinke opgave.

Mocht er zekerheid komen over de toekomst van De War, dan zou de groep kunnen groeien, met de kanttekening dat de goede mix van activiteiten in stand moet blijven.

6. Building communities

Kenniswerkers zijn mobiele mensen. Ze verhuizen vaak en zijn actief in meer maatschappelijke kringen tegelijk. Ze passen soms minder in klassieke gemeenschappen zoals familie, de wijk, de sportvereniging, de kerk, de ondernemersvereniging. De familie woont ver weg, de wijk is een min of meer tijdelijke verblijfplaats, de sportvereniging is een gebruiksgoed, de kerk is lokaal gekleurd, de ondernemersvereniging heeft een historisch geheugen. Tegelijkertijd zijn het wel mensen die 'community building' zoeken. Ze willen ergens bij horen en bij voorkeur bij een gemeenschap waar ze zelf veel kunnen scheppen. Deze groep wordt wel getypeerd met een bekende metafoor over Beieren, een van de meest succesvolle gebieden van Europa. Het succes wordt wel toegeschreven aan de combinatie van 'Laptop und Lederhosen'. De combinatie van wereldverbondenheid – gesymboliseerd door de laptop – met lokale geworteldheid – gesymboliseerd door de traditionele leren broek – stelt mensen in staat tot grote prestaties. Het zijn bij voorkeur lokale gemeenschappen die ook nog eens actief zijn met internationaal herkenbare thema's. Goed voor verbondenheid en voor de eigen ontwikkeling en ook goed voor de stad of regio waar de 'community' zich feitelijk ontwikkelt. Ecologische en groene projecten zijn vaak populair, zoals de herontwikkeling van stadsparken, energieopwekking, fietsenplannen, hergebruik van afval en lokale productieketens. Ook verwelcoming van vluchtelingen en andere nieuwkomers, huiswerkbegeleiding en mantelzorg in kwetsbare groepen (maatjesprojecten) zijn populair. Internet verschaft de organisatorische instrumenten en crowd sourcing de financiële middelen. Dat soort plannen vergt een combinatie van design, onderzoek, organisatie en engagement.

Een effectieve kennisstad stelt de bewoners in staat tot het aangaan van dit soort 'communities'. Goed vrijwilligersbeleid helpt daarbij: het aanbieden van projecten en ander vrijwilligerswerk in pakketten, met duidelijke doelen en eindtermen, zodat de deelnemer zelf begin- en eindterm kan bepalen. Maar het gaat bij 'community building' niet om vrijwilligerswerk op zich. Vrijwilligerswerk is in Nederland nog vaak verbonden met werk met een onomstreden maatschappelijk nut, waar toch geen koopkrachtige vraag voor is. Bij 'community building' gaat het veel meer om zelfexpressie en zelf iets op poten zetten. Een stad kan 'community building' stimuleren door vrijwilligersbeleid (pakketten maken), door dingen open te laten (loslaten door de overheid) en door broedplaatsen te accepteren. In sommige buitenlandse steden is 'community building' hecht verbonden met citymarketing: 'bij ons kun je iets betekenen', 'we hebben je nodig om te bouwen aan de stad'. Een bekend voorbeeld is het Canadese Vancouver, een stad met een extreem mooie ligging tussen bergen en oceaan en met een spectaculaire stadsarchitectuur. Maar daar afficheert de stad zich niet mee. Vancouver afficheert zichzelf als de stad van 'education, innovation, tolerance and general human decency'. De marketing van de stad valt samen met een permanent appel op nieuwkomers en inwoners. Vancouver heeft er een enorm concurrentievoordeel mee verworven.

De Rijksuniversiteit Groningen (RUG) investeert veel in MOOC's. MOOC staat voor Massive Open Online Course. Een MOOC is een collegereeks die online komt en daardoor een wereldwijd bereik krijgt dat in de miljoenen kan lopen. Maar mensen bereiken is vers één, succesvol laten studeren is vers twee. Om dat laatste te bereiken, zijn veel offline activiteiten nodig: nabesprekingen, werkcolleges, oefeningen. Een MOOC vergt veel.

Een professional uit de Amersfoortse zorg was geïnteresseerd in wat er in het Fablab aan robots gebeurt. Via het netwerk van De War organiseert hij een reeks nabesprekingen van een Groningse MOOC over robotisering in de zorg. "We hebben een bijeenkomst gehad met mensen uit de zorg, de techniek, een lector mechatronica van Windesheim. Technici vinden het interessant om te zien wat er sociaal gebeurde. We hebben films gekeken en discussie gevoerd. De winst: er zijn dwarsverbanden gelegd tussen zorg en

techniek. Het probleem van technici is altijd: we hebben innovatie maar weten niet hoe het valt. Nu zeggen de zorgmensen: kom maar bij ons proberen.

Je stelt de producerende kant in staat om een marktpassend aanbod te ontwikkelen. In de zorg leeft veel angst voor robotisering. Dat bleek niet terecht: er kwamen mensen bij elkaar die buiten werktijd reflecteren op hun vakgebied. Daarna is er veel met de RUG gebeurd. Dat deed de RUG goed, ze schiepen een levend platform”.

“De deelnemers hebben er een bredere blik van gekregen, zijn meer onderzoeker geworden. Er zijn veel meer waarheden dan het kleine lijstje van vroeger. Ik heb hier ontdekt dat je veel vrijer moet zijn en dan bij meer waarheden uitkomt. Daar heeft mijn organisatie ook wat aan. Ik kan nu voorloper zijn. Ik probeer mensen enthousiast te maken over het denken op deze manier. Het gaat niet om people’s power, maar om civil energy”.

7. Hoge dichtheid aan starters en micro-ondernemingen

Bij een kennisstad horen veel zzpers en start-ups. Enerzijds heeft dat te maken met de aspiraties van onderzoekers: ze willen vrij zijn en in een zelfgestuurde omgeving hun werk doen. Anderzijds heeft het te maken met hoe innovatie werkt: in kleine, flexibele ondernemingen komen ideeën sneller in een experimenteerfase. Grote bedrijven herkennen dit mechanisme. DSM in Delft heeft zich omringd met kleine startups. Zodra uit een van die startups een prototype komt dat vervolginvesteringen vergt en voor DSM interessant is, kan alsnog over samenwerking gesproken worden.

De War biedt met het Fablab een omgeving voor ‘rapid recovery’. Het Fablab is niet te vergelijken met de laboratoria van grote ondernemingen, maar het is laagdrempelig, kan snel verbouwd en aangepast worden en maakt verbindingen tussen allerlei sub disciplines mogelijk. Start-ups hebben flexibele huisvesting nodig, een snelle vergunningverlening (indien aan de orde) en een omgeving waarin ze nog op elkaar kunnen leunen.

Naast startups en techno starters, zijn er ook talloze stabiele micro-ondernemingen. Nederland is op weg naar een beroepsbevolking die voor 20 tot 25% werkt in micro-ondernemingen. Een groot deel daarvan doet ontwerp- en advieswerk: ze hebben geen eigen productieruimte nodig, maar zoeken wel een collegiale context, waarin ze ideeën kunnen uitwisselen. In die behoefte wordt voorzien door bedrijfsverzamelgebouwen: gebouwen met een gezamenlijke entree en enkele gezamenlijke voorzieningen, maar met verder gescheiden units. Die functioneren goed als het gaat om het bieden van een dak boven het hoofd, maar doen het vaak maar matig als ontmoetingsplek. In de praktijk blijkt alleen huisvesting niet genoeg om ontmoeting en uitwisseling op gang te brengen. Voor je het weet slaat de routinisering toe. Er is ook een vorm van programmering nodig, waarbij ondernemers daadwerkelijk met elkaar in gesprek worden gebracht. Een incubator is meer dan een gebouw, er is ook een formule nodig en een organisatie die die formule uitbouwt.

Een goed voorbeeld van een kickstarter is Doodle3D, een producent van gemakkelijke software voor een 3D plastic printer. Het bedrijf is in De War gestart en verkoopt inmiddels kastjes over de hele wereld. Het telt intussen zes formatieplaatsen. Toch ervaart De War Doodle3D als een groot verlies: het bedrijf had uitbreidingsruimte op het oog in een van de leegstaande gebouwen op het terrein, maar de gemeente gaf geen toestemming voor verhuur. Doodle 3D is nu in Utrecht gevestigd.

De War stelt ruimte beschikbaar voor iemand met een idee. Pas als het idee wat gaat opleveren, wordt er huur berekend. Dat is het concept van ‘waardebepaling achteraf’. Een groot deel van de gebruikers zijn passanten: tot 100 mensen per jaar die enkele dagen gebruik maken van de faciliteiten van het Fablab of het Biolab. Wel wordt iedereen geacht een tegenprestatie te leveren, bijvoorbeeld een presentatie, ook over een half-af product.

Er worden lunches georganiseerd en maandelijkse presentatieavonden. Die zijn publiek toegankelijk en trekken 20 tot 30 deelnemers. Twee keer per jaar is er een grotere bijeenkomst (Lente in De War en het Oogstfeest) en er is de zomerconferentie Koppelting. Die duurt een week en trekt 50 deelnemers, waarvan de helft van buiten Amersfoort of buiten Nederland komt. Er zit een werkweek-achtig karakter aan, met opdrachten als het ontwerpen van een ziekenhuisbed uit afval of een fietsframe maken van petflessen. Tenslotte zijn er een nieuwsbrief met 2000 abonnees, is De War actief in verscheidene platforms (Amersfoort Duurzaam en De Broedplaats, Fablab Benelux en het Dutch Creative Residency Network) en is er een website. Er komen voortdurend voorstellen en vragen binnen, er hoeft niet gewacht of gezocht te worden.

Een verzamelgebouw maakt dus nog geen broedplaats en één broedplaats maakt nog geen kennisstad. Het is de kunst om de verschillende verzamelgebouwen en incubators in een stad op relevante punten met elkaar te verbinden, zodat doorstroming mogelijk wordt en het speelveld waarin ondernemers allianties kunnen sluiten, nog groter wordt. In de directe nabijheid van De War zijn al tenminste twee plekken waar ene functionele samenwerking mee kan ontstaan: De Nieuwe Stad en de Wagenwerkplaats. Ten opzichte van deze twee zou De War een veilige plek bieden voor 'rapid prototyping'. Zodra een initiatief het experimentstadium ontgroeit, zou het naar een van deze twee complexen toe kunnen.

8. Handmade urbanism

'Handmade urbanism' - zelfgemaakte stedelijkheid – gaat uit van een gemeenschappelijk gevoelde verantwoordelijkheid van bewoners en ondernemers voor de eigen omgeving. Vanuit een eerste experiment ontwikkelen zich de contouren van een oplossing en wordt duidelijk welke partijen betrokken moeten worden om het beoogde doel te bereiken. Ruimte om te experimenteren is daarvoor noodzakelijk, zodat een begin gemaakt kan worden zonder vooraf een eindresultaat vast te stellen. In een volgend stadium zijn ook vaardigheden nodig om te onderhandelen en allianties met stakeholders aan te gaan zoals medebewoners, ondernemers, vastgoedeigenaren, overheid, politiek of onderwijsinstellingen in de buurt of stad. De overheid gaat niet zelf beleid maken, maar lokt 'handmade urbanism' uit en sanctioneert het resultaat.

Globaal gesproken komt 'handmade urbanism' in twee heel verschillende situaties voor: enerzijds de situatie waarin het managen van de stedelijkheid een te grote opgave is voor de overheid (zoals in grote steden in transitielanden het geval is, als Istanbul, Kaapstad, Sao Paulo); en anderzijds in situaties waarin bewoners-ondernemers beschikken over voldoende regievermogen om deze taak op zich te nemen. En dat is in hoogopgeleide steden in de westerse wereld soms het geval. De lokale overheid gooit de stadsontwikkeling niet over de schutting, maar prikkelt bewoners-ondernemers tot zelforganisatie door eisen aan ze te stellen. Het begint ermee dat inwoners een gemeenschappelijk probleem herkennen en met elkaar een oplossing formuleren die zij ook op eigen initiatief – zonder tussenkomst van de overheid – kunnen realiseren. Er wordt op creatieve wijze gebruik gemaakt van bestaande bronnen en via partnerships van bewoners en ondernemers met zelfgekozen andere stakeholders worden op maat gesneden oplossingen gerealiseerd. "Handmade urbanism" is dus wat anders dan de traditionele inspraak.

Voor de Gemeente Amersfoort – voor alle gemeenten in Nederland – breekt in 2019 een interessante tijd aan. Dan wordt de Omgevingswet van kracht, die de gemeenten veel vrijheid biedt in het zelf bepalen van de manier waarop de stadsontwikkeling vorm krijgt. De gemeenten zijn zich daar thans op aan het voorbereiden. Wie goed om zich heen kijkt, ziet alle drie ordeningsconcepten van de laatste decennia terugkomen:

- De klassieke ‘toewijzingsplanologie’, waarbij investeerders en andere initiatiefnemers te horen kregen of hun plan paste in bestemmingsplan, structuurplan en milieucategorisering en op grond daarvan het vergunningenproces in konden dan wel het speelveld konden verlaten. Er is veel kritiek op deze klassieke variant: past niet meer bij de razendsnelle veranderingen van economie en samenleving, plaatst de investeerder te veel in de rol van ‘onderdaan’. Desondanks is deze variant op tal van plaatsen nog de staande praktijk.
- ‘Ontwikkelingsplanologie’. In deze opvatting is elke investeerder met een goed plan en een visie op het gebied, in beginsel welkom voor een dialoog. Waarbij gekeken wordt of zijn plan iets toevoegt aan bestaande plannen en of er op enige manier een inpassing mogelijk is. Ontwikkelingsplanologie gaat er al van uit dat regelgeleide kaders niet volstaan om de snelle maatschappelijke veranderingen te begeleiden en dat er ook buiten de overheid om inzichten zijn die de stad kunnen verrijken.
- ‘Uitnodigingsplanologie’. Dit concept is met name in zwang geraakt in de nasleep van de kredietcrisis van 2009. Heel veel economische activiteit is gewoon stil gevallen, bedrijventerreinen die nog maar tien jaar eerder broodnodig leken, zijn nu overbodig; winkels en kantoren staan leeg. Er is geen kapitaal en geen plan meer om ‘toe te wijzen’. De planologie moet juist uitlokken en uitnodigen om weer in beweging te komen. Dat zet de ruimtelijke traditie op z’n kop.

De veronderstelling van investeerders is dat steden die het snelst de uitnodigingsplanologie onder de knie hebben, een concurrentievoordeel zullen verwerven in de strijd om de schaarse middelen. Maar het is ook reëel om te veronderstellen dat er na 2019 allerlei mengvormen zullen ontstaan of dat gemeenten zelfs per gebied en per sector een ander concept zullen hanteren. Voor de Isselt – het stadsdeel waar De War in ligt – staat er veel op het spel. De Isselt ligt vlakbij de binnenstad en is alleen al daarom van strategisch belang voor Amersfoort. Het terrein heeft nog de sporen van de oude werkplek die het vroeger was, maar laat ook al het perspectief zien van een functioneel gemengde wijk. Als Amersfoort er in slaagt een kennisstad te worden, dan gaat dat bij uitstek zichtbaar worden in De Isselt. Goed georganiseerde partijen met een lange adem die een organische groei van het gebied kunnen ondersteunen, zijn daarbij van groot belang. Als er ergens een proeftuin kan ontstaan voor ‘handmade urbanism’, dan is dat De Isselt. En De War is daarbij een partner voor een compacte, maar levendige kern.

De Rova is de buurman van De War. Rova is het afvalbrengrstation van de Gemeente Amersfoort. Voor veel bewoners en bedrijven in Amersfoort zou Rova geen prettige buurman zijn. Voor De War is dat anders: afgedankte goederen en afvalstromen kunnen het begin van een nieuwe productieketen zijn. De traffic die het station nu al aantrekt, heeft ook enige betekenis voor De War. Veel mensen bieden hun afgeschreven goederen eerst aan De War aan, alvorens er mee naar Rova te gaan. Het is een voorbeeld van economie die begint ‘met wat er is’: een geografische buurmanschap.

En van de ondernemers in De War signaleert: “Ik produceer sinds 30 jaar vanuit afval meubels en gebruiksvoorwerpen, van enkele stuks tot 1000 stuks. Op dit moment experimenteer ik met plastic flessen om daar lampenkappen van te maken. Ons afval kan direct een product worden, zelfs zonder recyclen. Je kunt het design van verpakkingen soms gewoon behouden. Een plastic fles is eigenlijk een high tech object. Er zit een enorm potentieel achter. Maar de verwerking ervan was veel werk, ik had geen handen meer over. Daarom bedacht ik dat het met een lasersnijder kon. We hebben een draaibank gebouwd, software geschreven. Dat kon ik niet alleen, maar hier waren de mensen die het konden, robotica, software. Nu krijg ik objecten met een fantastische precisie. Ik had een fantastisch atelier in Utrecht, maar daar zat ik in m’n eentje. Ik ben van een werfkelder aan de gracht naar een container gegaan in Amersfoort. Dat was geen upgrade in de huisvesting, maar het economisch perspectief in deze omgeving is veel beter”.

Een combinatie van Rova met De War verschaft Amersfoort het potentieel om de eerste grootschalige toepassingen van een afvaleconomie naar zich toe te trekken. Er zijn al wel gehele uit afval opgetrokken

gebouwen, zoals het Wastehouse in het Engelse Brighton en de Noorderparkbar in Amsterdam. De elders in deze notitie genoemde mobiele fabriek voor bewerking van bouwpuin tot 'legoblokken' waarmee noodwoningen kunnen worden gebouwd, is er ook een voorbeeld van. De praktijk is dat het niet bij een eenmalige concrete toepassing blijft. In het reguliere ontwerpproces wordt er eerst een ruimtelijk plan gemaakt en wordt daar nieuw materiaal bij gekocht. In een afvaleconomie wordt ontworpen vanuit materiaal wat er is. 'Handmade urbanism' zou dus in het geval van De War de start kunnen zijn van een vanuit afval opgebouwd ontwerp- en bouwproces.

Hoe dan ook moet ervaring worden opgedaan met het bouwen zonder blauwdruk. De tijd dat een wijk of stad vanaf de tekentafel werd ontworpen (de 'new town') is voorbij. Zelfregie is een nieuw ontdekte waarde: een wijk opbouwen vanuit verschillende lagen. De overheid wil wel, vanuit de participatiegedachte. Maar om dingen echt los te laten, is veel vertrouwen nodig. De War is een goede plek om die zelfregie uit te proberen. De expertise om het te begeleiden, is voor handen.

9. Het vooruitzicht

We zijn deze notitie begonnen met de waarneming dat Amersfoort op het punt staat om een kennisstad te worden, die aansluiting zoekt bij Utrecht, Amsterdam en andere academiesteden. Een kennisstad trekt jonge, getalenteerde mensen aan, die ruimte zoeken om te experimenteren, te ondernemen en een identiteit te ontwikkelen. Zo'n stad heeft een wezenlijk andere dynamiek dan een stad met alleen een woon- en werkfunctie. Aan de hand van sleutelbegrippen uit de 'urban studies', hebben we waargenomen welke factoren het verschil uitmaken tussen een kennisstad en een klassieke woonwerkstad. En steeds konden we De War goed plaatsen in het scenario van de kennisstad. Zo bezien is de vraag naar de toekomst van De War ook een vraag naar de identiteit van Amersfoort. Een keuze voor behoud van De War op de huidige locatie is een keuze voor de identiteit van een kennisstad. Met een aantrekkingskracht voor talenten van binnen en buiten, met een adaptatievermogen voor alles wat die talenten meenemen en met ontplooiingsmogelijkheden voor een diversiteit aan mensen.

We hebben het verhaal opgebouwd vanuit de economische waarde van De War voor de stad. Daarmee is niet alles wat in De War gebeurt, beschreven. Er gebeurt meer. Zo is de cultuur prominent aanwezig. De culturele sector heeft zich in brieven en opiniestukken expliciet uitgelaten over de toegevoegde waarde van De War. De War is een belangrijke aanvulling, mede door de factor van het 'zelf doen': zelf theater maken, zelf produceren. En er zijn tal van zaken met een ideëel karakter, waarover gesproken kan worden in termen van maatschappelijke waarde. Al die zaken laten we op deze plaats rusten, we beperken ons tot de betekenis van De War voor het economisch profiel van Amersfoort.

De War heeft zich in zijn huidige gedaante al bewezen als gemeenschapsvoorziening. Er zijn dagelijks talloze activiteiten, er zijn spontane en gestructureerde samenwerkingsrelaties met tal van organisaties in economie, cultuur, sociaal domein en onderwijs, er zijn honderden mensen die de weg weten te vinden, er zijn internationale bezoekers.

Ook economisch is De War een gegeven. Er wordt huur betaald, er is geen subsidie-afhankelijkheid. Het geld dat in De War omgaat, is voor een deel loonvormend en is afkomstig van opdrachten en crowd sourcing. De ondernemersverenigingen langs de Eem en elders in Amersfoort steunen De War als collega. De basisformatie van het complex telt op dit moment 15 tot 20 personen; het aantal gebruikers is lastig te becijferen, maar belooft op weekbasis tegen de 100.

Het perspectief is echter van een andere orde. Op dit moment is slechts een gedeelte van het complex in gebruik. Wanneer De War het gehele complex ter beschikking krijgt en in de loop der

jaren gaat renoveren, dan is er een flink groeipotentieel. Als we afgelopen jaren extrapoleren, dan zou het in 2021 kunnen gaan om:

- Een zelf financierende basisformatie van 100 tot 120 personen.
- Daarvan 20 via een 'social return' programma.
- Deze 100 tot 120 mensen genereren een 'traffic' aan gebruikers tot 600 per week.
- De 0.7 hectare van het complex zou een van de intensiefst gebruikte hotspots van Amersfoort zijn.

Natuurlijk zal De War iets van z'n informele karakter verliezen. Dat is met alle 'vrijplaatsen' gebeurd, van NDSM-terrein tot De Strijp. Daar staat tegenover dat alle nu nog onderbelichte relaties van De War met bedrijven, overheden, scholen en culturele instellingen meer gestructureerd en meer volumineus zullen zijn en de ontwikkeling van Amersfoort als kennisstad verder zullen ondersteunen. De onbekendheid die nu nog bestaat rondom deze incubator, zal in 2021 verdwenen zijn.

Literatuur

Deze notitie bevat een kijk op Amersfoort en De War vanuit de 'urban studies'. Er zit veel economische theorie achter. We noemen een paar referenties.

En echt goed boek verouderd niet snel. Dat geldt zeker voor '*The Competitive Advantage of Nations*', van de Amerikaan Michael Porter. Dit boek dateert uit 1990. Dat is van voor internet en voor de grote golf in de globalisering, maar het is steeds een mooie bron over de samenhang van geografie en economie, over het verband tussen samenwerking en concurrentie, over de rol van innovatie en 'incubators' en over de rol van kennis, cultuur en onderwijs. 'The Competitive Advantage' is het academische 'monsterbord' voor het Nederlandse innovatiebeleid en 'triple helix' samenwerking, zoals die sinds 2006 zijn geïntroduceerd.

Een compacte en voor deze notitie gebruikte samenvatting van veel concepten uit de 'urban studies' is te vinden in '*Made in Leiden*', een (Nederlandstalige) toekomstvisie op de Leidse binnenstad uit 2013, opgesteld door Blaauwberg in opdracht van het centrummanagement Leiden. Het rapport circuleert alleen in pdf en is aan te vragen via www.blaauwberg.nl.

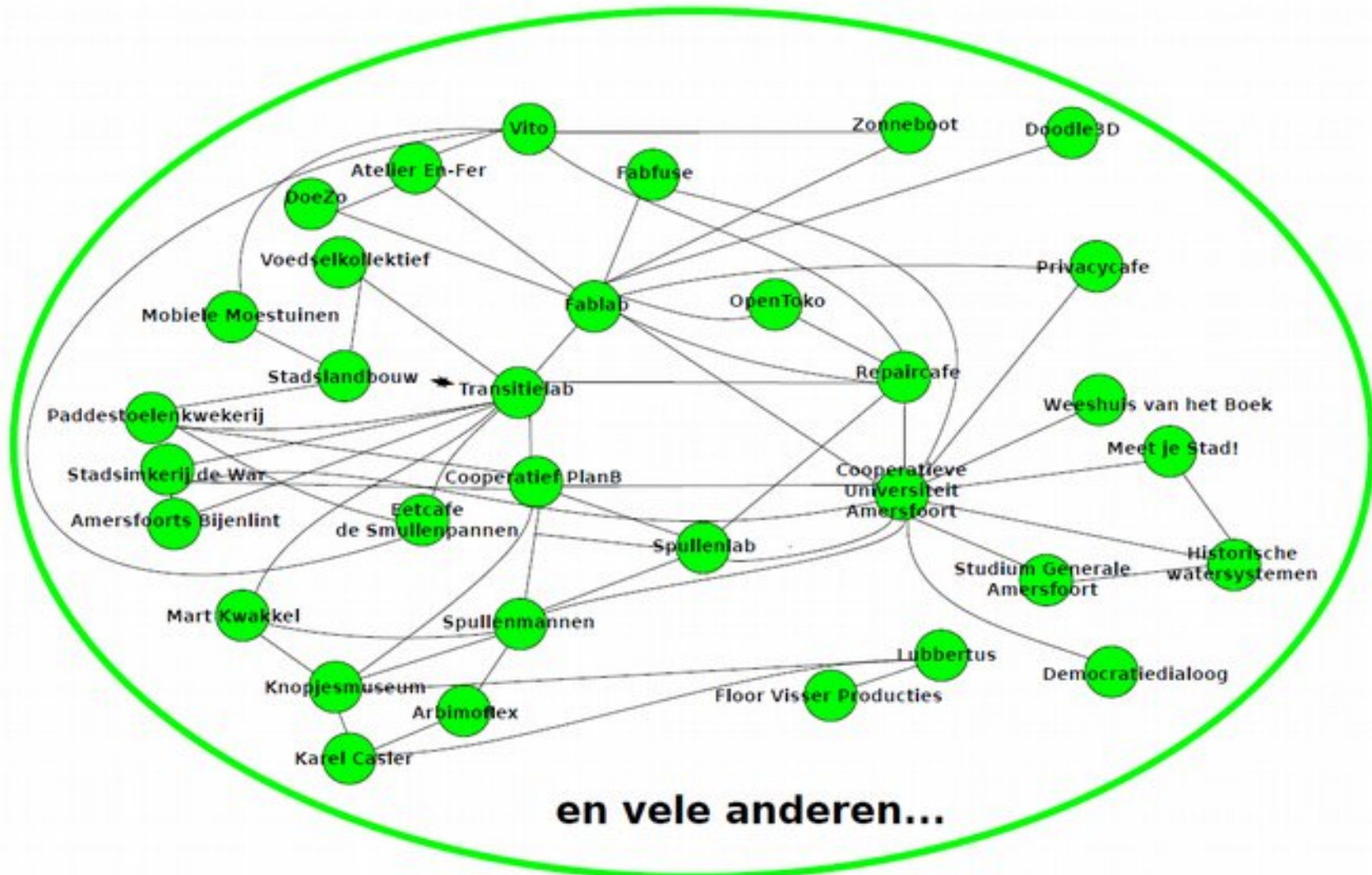
Een belangrijk boek over 'economie van onderop' en over verwelcoming van nieuw talent, is '*Arrival City*' uit 2010, van de Canadese journalist Doug Saunders. Het boek legt er verschil bloot tussen Steden van Aankomst en Steden van Bestemming en de verschillende specialisaties die bij dat verschil in identiteit horen. Het is in het Nederlands verschenen onder de verhaspelde titel 'Trek naar de stad'.

'*Compendium for the Civic Economy*' uit 2012 is een Nederlands-Engels overzicht van definities en voorbeelden van waardeschepping via gemeenschapsprojecten, broedplaatsen en andere initiatieven uit de 'civic economy'.

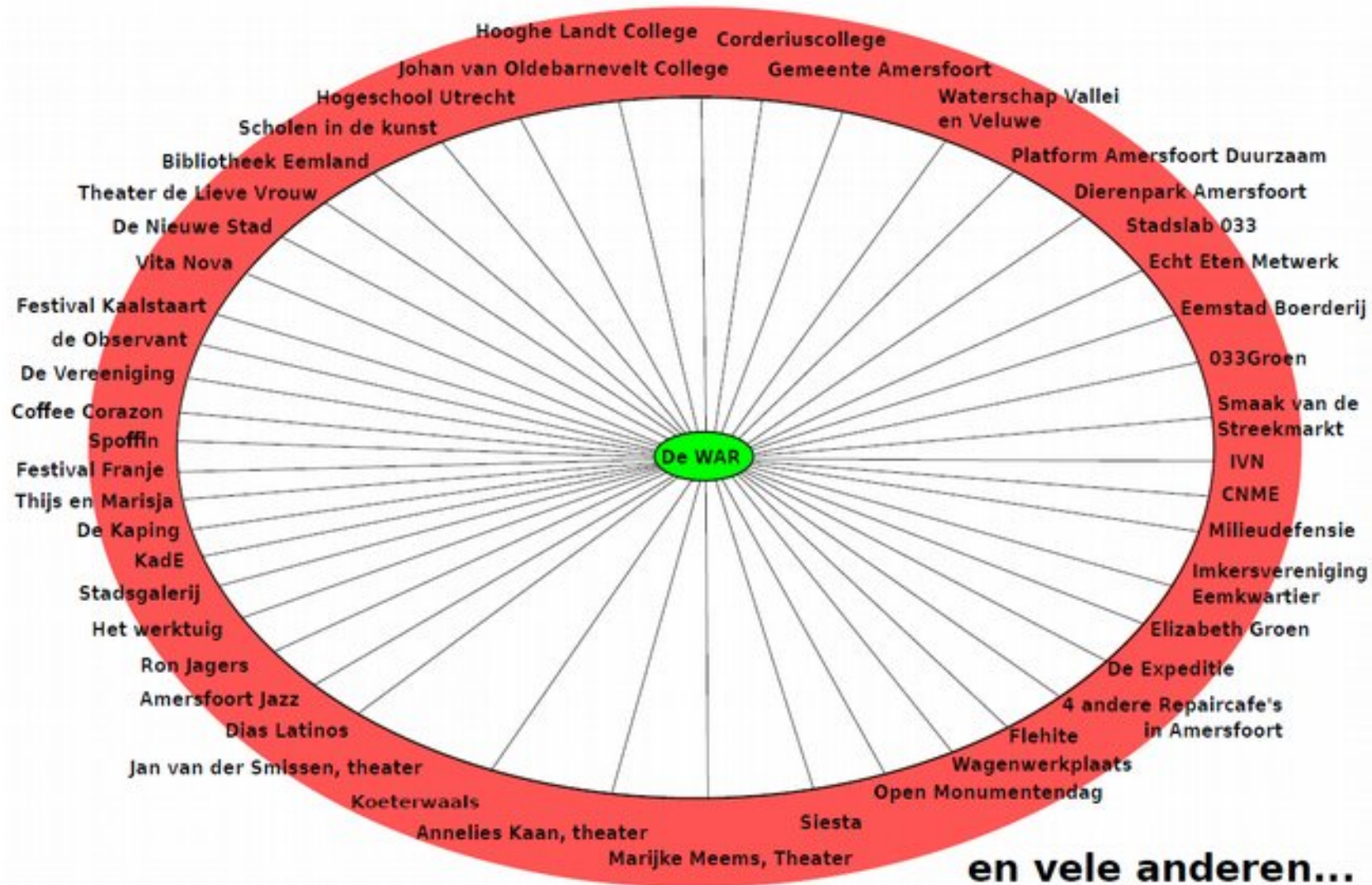
Het boek '*Handmade Urbanism*' uit 2013 is het verslag van een prijsvraag van de Deutsche Bank onder projecten met een zeer hoog participatiegehalte. Een van de criteria was dat de projecten niet aanvullend moesten zijn op die van de overheid (geen inspraak), maar een eigenstandige bijdrage moeten leveren aan de versterking van de ruimtelijke en economische structuur van de stad. Het is een kijk vanuit probleemwijken in enkele wereldsteden.

Van een andere orde, maar evengoed prikkelend, is het maandblad '*Monocle*'. Oppervlakkig bezien is dat een life style tijdschrift voor welvarende kenniswerkers. Wie iets beter leest, zal merken hoe vloeiend de overgang is van bottom-up initiatieven als De War naar de internationale kenniseconomie met zijn expat cultuur.

De wereld in De WAR

De WAR in Amersfoort

De WAR in de wereld

